

DM

magazin

Lődi
Ferenc

VÉNEK

Vizenyős, pislá szemükben a láng
kialvófényben rám esik, — zavar...

Szemük alatt a zacskó-löttyenés,
avas szörzet a pofacsontokon,
gyúrt pergamenre merült redők,
foghíjas in és sárga szemfogak,
tarkóig sík vagy tonzurás fejek,
vállban, inakban megszakadt erő
s a tenyereken még egy kis meleg,
amivel fáznak s rám ijesztenek:
„Ilyen leszel te is!” — ilyen leszek...

Mert vannak ők mint élet-folytonosság,
bizonyosság arról: nem gyökértelen
magaslik egre lombjával a tölgy;
típegni, járni, gögicsélni, szólni
tőlük tanultam, ők a televény,
melyben magamra eszméltem: mivégre
vagyok hát én és mi a dolgom itten,
mit elneveztek Földnek, mely forog
a csillagoknak tenger-rendszerében.

Ők hát a vének, akik bölcsöm fáját
vagták, gyalulták, tákolgatták össze,
hogy legyen majd, ki szemfedőjük ráncát
fölkötött szépen elsimítja végül
s rájuk szegezze örök esőndőjüket,
a gyűjthatalan önkéntesség egét,
míg fölcendül: cirkumdederunt me...
Es rájuk szántjuk jószáguk gyöpét,
hisz érdem-kazal tetejére még
elfér megannyi ráfogás, babér,
mert holtakról csak jót rebeg a száj.

A gyülekezet aztán szétmegy, hazatér
s a gyertyafüstös szítáló esőben
vagy őszi fényben, nyárban, hó fölött,
nelán a nászra öltözött tavaszban
eloszlanak az ildomos szavak,
s ott leng a néma, meztelen talány:
kít gyarlóságtól megvéd már a hant
és nincs több dolog a fent a földiekkel,
kihülve mindent megtudott magáról?
Nem annyit csak, hogy élt, mert létezett?

De többet annál, mint amit tükör
a szemem át, mint képet megmutathat?
S térben, időben úgy látam-e én is,
dimenziókkal át meg fázom-e én is,
mévén benne a törpét, óriást,
a semmit és a kisdéd-nagyszerűt,
az alkuvást, a tiszta szín-acélt?

A gyülekezet cinkos tagjaként
— mint bámuló, fajankó tisztelő,
a fájdalomban olvatag-hazug,
a többieket fűrésző kaján —
a nekrológót százjéred szerint
szerkesztheted, hisz agyvelőd titok;
nem lát beléd egy másik még kajánabb,
ki vizitálni küszködött a sorban
s furdózott annyi szem tekintetében,
amennyinek a gyűjtő-fókuszát
így összehozni másfépp nem lehet,
akárki volt, ki szentmihály lován
cinyargalt, el — a föld magához vette.

Amen. A fontos: mit eszünk a torban.
Semmit. A sarki presszóban egy kávé
megér egy röpke szertartást az útban...

Most, hogy hetenként látjuk
Móricz Zsigmond két regényének
televízióváltozatát, a nézőkben
fölbredt az érdeklődés a híres-
hírhedt betyárvezér élete iránt.
Sokan nem csak Móricz Zsig-
mond csonkán maradt regénytri-
lógiájának két elkészült kötetét
(Rózsa Sándor a lovát ugratja,
1941; Rózsa Sándor összevonja
szemöldökét, 1942), veszik kéz-
be, hogy összevessék a látottakat
az olvasottakkal, hanem arra is
kiváncsiak, Móricz regénye
mennyiben követte a történelmi
tényeket, hogy viszonylik egy-
máshoz a valóság és az irodalom?

Nos, nem tagadja senki, hogy
Móricz, bár tanulmányozta a
történelmi forrásokat, merített is
belőlük, nem a valóságos Rózsa
Sándor viselt dolgait írta meg,
hanem annak a Rózsa Sándornak
az alakját öltöztette a történelmi
regény figurájába, amelyet maga
a magyar nép, a parasztság ala-
kított ki szövegrományában, a
népköltészetben. A népdalok és
legendák Rózsa Sándorát he-
lyezte el a 19. század negyvenes
éveinek, elsősorban a szabad-
ságharcnak és forradalomnak
társadalomtörténelmi háttere elé.

A regényről

Aki magáról a regényről akar
tájékozódni, két neves irodalom-
történésztünknek, két jeles Mó-
ricz-kutatónknak műveiből teheti
a legalkalmasabban. Nagy Pé-
ter „Móricz Zsigmond” című mo-
nográfijának két kiadása is
megtalálható könyvtárainkban.
Az 1953-ban megjelent első ki-
adásban (350—366. lapokon), és
az 1962-ben kiadott második, át-
dolgozott változatban (a 428—448.
lapokon), egyaránt megismerhet-
jük a Móriczot mozgató indítéko-
kat, a Rózsa Sándor-triló-
nagyszabású elképzelését, a meg-
valósult két kötet mondandóit, a
mű akkor fogadtatását, és a
Móricz életművében játszott sa-
játosságos és kimagasló szerepét.
A harmadik kötet, melyet Móricz
már nem tudott megírni, talán
harmonióba oldotta volna a két
elsőben még ellentmondásos
portrét. „A regény azonban —
mondja Nagy Péter — így cson-
kán is hatalmas teljesítmény,
Móricz művészetének az író
egész alkotói és emberi életútjá-
hoz méltó hatyúdala: a nép mel-
letti szenvedélyes kiállásának, az
uralkodó osztály elleni szenvedé-
lyes gyűlöletének hatalmas do-
kumentuma, amely messzebb
ment el a történelem valóságos
erőinek a felismerésében, mint
saját korában az irodalom vagy
a tudomány bármelyik polgári al-
kotója.”

A magyar irodalomtörténet
hatkötetes kézikönyvének 1965-
ben megjelent 5. kötetében (207
—211. lapokon) Czine Mihály
jellemzte a Rózsa Sándor-regé-
nyeket. Lényegében ugyanezt ol-
vashatjuk Czinenek önállóan
1968-ban megjelent kis Móricz-
könyvében (171—179. lapokon).
Nem hallgatja el a mű, főként a
második kötet hibáit, történelmi-
lenségét, töredezettségét sem.
Magyarozatát is megadja: Mó-
ricz saját kora bajaira — a feu-
dális állapotok eleveenségére és a
német veszély növekvésére —
tapad szívszorító figyelemmel,

OLVASNIVALÓK RÓZSA SÁNDORRÓL

Egy kis bibliográfia

innen történelmietlensége, visz-
szavetített elrajzolása. Rózsa Sán-
dor számára csak „ürügy” volt:
„az ország dolgát” — egyszerre
az 1848-asét és az 1942-esét —
tárgyalja. „Ezért van — mon-
dja Czine — még tévedéseinek is
pátosza.”

Már annak idején támadások-
ra adott alkalmat, hogy Móricz
használja ugyan szereplőinek jel-
lemzésére a szegedi népiyelvet,
de — mint mindenki, aki nem
született bele — hibásan. Most is,
a tévéváltozat kapcsán az *Élet
és Irodalom* szeptember 11-i szá-
mában szóvá tette ezt a hibát
Akác László. Móricz törekedett
az ő-ző nyelvi alakok helyes
használatára, de a könyvnapra
meg kellett jelennie könyvének,
így nem volt ideje már kijavítá-
ni a hibákat. Aki a regénynek
ezzel kapcsolatos problémáira bő-
vebben kíváncsi, a *Tiszatáj* 1952.
évi őszi számából részletesen tá-
jékozódhat.

A regényhősről

Zilahy Károly, a tragikus-fiat-
lon elhunyt magyar író bizo-
nyára az első volt, aki irodal-
munkban írt Rózsa Sándorról.
Mégpedig nem elbeszélést vagy
regényt, hanem hiteles tudósítást
a betyárvezér 1859. február 15-
én kezdődött póréről, s ennek
kapcsán egész addigi életéről.
Beszámolója, amely a Politikai
Újdonságokban jelent meg, és
most az író *Válogatott művei*-
nek 1961-ben megjelent köteté-
ben (261—273. lapokon) hozzá-
férhető, a legtöbb későbbi föl-
dolgozásnak alapvető forrásmun-
kája lett. Február 21-én halálra
ítélték Rózsa Sándort, de ezt
utóbb Ferenc József életfogytig-
lani börtönre változtatta.

Móricztól teljesen különböző
célal vállalkozott Rózsa Sándor
életrajzának megírására 1923-ban
Krúdy Gyula. Ő éppenséggel a
legendákból, mesékből kihámo-
zott hiteles történetét akarta köz-
kincské tenni. „Rózsa Sándor, a
betyárok csillaga. Magyarország
történetében” című írását re-
génynek nevezi ugyan, de vol-
tásképpen nem az: írói eszközök-
kel, itt-ott szépirodai köztétellekkel
földolgozott életrajzi tanulmány
a Krúdy rendelkezésére állott for-
rások nyomán. Munkája így is
érdekes és értékes. Valószínűleg
ihlette Móriczot is. Egyik fejeze-
tének ez a címe: „Kossuth La-
jos összevont szemöldöke”. Ta-
lán ez adta Móricz regénye má-
sodik kötetének címét.

Krúdy regénye nemrég jelent
meg 63 000 példányban a nép-
szerű Delfin könyvek sorozatá-
ban (1971), tehát *mindenki szá-
mára elérhető*. Nehezebb már
hozzájutni Móra Ferenc „A Sán-
dor körül” címmel 1933-ban írott,
betegsége miatt ugyancsak befe-
jezetlenül maradt *elbeszélésűze-
rének*, melyet 1943-ban a Révai

könyvkiadó önálló füzetben is
megjelentetett, de tartalmazza az
író műveinek két sorozata is: a
Szalay József vezette „Paraszt-
jaim” (1935) és a Vajda László
szerkesztésében megjelent „Vere-
im — Parasztjaim” (1958) is. Mó-
ra ebben mind írásos, mind szó-
beli hagyományokat dolgoz föl
a maga ismert, szubjektív, anél-
külöző modorában.

Egészen más természetűek a
tudományos igényű készült Ró-
zsa Sándor-életrajzok. Egy ré-
szük sajnos csak a könyvtárak-
ban hozzáférhető. Így pl. *Edu-
árd Illés Károlynak*, Rózsa 1857-i
pöre ügyészenek a *Világ* című
napilapban 1923. április 19-től
május 8-ig, 16 folytatásban kö-
zölt. „Emlékeim a szegedi vár-
ból” című cikksorozata, amely-
nek hitelessége mellett érteke,
hogy bár a hatalmas szemszögé-
ből nézi a betyárt, megértéssel
van sorsa iránt, sőt, *nagyságát
sem vonja kétségbe*. „Mindaz a
gonoszság — írja —, mely cse-
lekedeteiben megnyilatkozott,
nem csupán az ő büne, hanem
vele együtt nagymértékben ter-
heli azt a kort és társadalmat,
amelyben élt.”

Hasonlóképpen napilapban, a
Magyarország 1927. január 16-i
számától a március 6-i számig,
ugyancsak 16 folytatásban jelen-
tette meg a tudós-történész,
Markó Árpád „Az igazi Rózsa
Sándor” című tanulmányát.
Mind a két cikksorozat megér-
demelné, hogy — ha volna helyi
könyvkiadás — önálló füzet-
ben is kiadják.

Ezeknél hozzáférhetőbb azon-
ban a szegedi levéltár volt mun-
katársának, a gyulai levéltár
mostani igazgatójának *Szabó Fe-
rencnek*, a gyulai múzeum kiad-
ványai 53—54. számaként Gyu-
lán, 1964-ben megjelent köny-
vecskéje „A dél-alföldi betyár-
világ” címmel. Ebben több helyt
elszörtan, de két helyen össze-
fűgő, nagyobb terjedelemben is
(108—114. és 125—127. lapokon)
foglalkozott Rózsa Sándorral, fő-
ként a Bach-korszakban való vi-
selt dolgaival, elfogatásával és
elítélésével. Hiteles, levéltári és
hírlapi forrásokon alapuló mun-
ka.

Hasonlóképpen hiteles, s egy-
szersmind olvasmányos *Békés
Istvánnak* máig legalaposabb ta-
nulmánya a betyárvezérről. Az
egész szakirodalom fölényes ismeret-
ében, nem csekély terje-
delemben dolgozta föl Rózsa
Sándor életrajzát úgy, hogy
szembesíti a valóságot a nép-
költészet és a ponyvairodalom
ábrázolásával. „Magyar ponyva
Pitavai” című könyve 1966-ban
jelent meg, de a címe *elrejtette
voltaképpen tartalmát*, hiszen
legfőbb tárgya a múlt századi
betyárvilág kiemelkedő figurái-
nak életrajza és alakjuknak az
irodalomban való tükröződése.
Rózsa Sándorról két nagy feje-
zetben szól: „Rózsa Sándor —
»betyárok csillaga»” (108—147.
lapokon) és „Rózsa Sándor a
»Lélekidomár» markában” (229
—264. lapokon). Ez utóbbi célzás
Jókai Mór „Lélekidomár” című
regényére, s ennek modelljére,
Ráday Gedeonra, a szegedi vár
félelmetes urára, a betyárvilág
fölszámolására éppen most száz
éve föllállított királyi biztosság
vezetőjére, aki Rózsa Sándor
sorsát végképp megpecsételte.
(Békés István könyvének egy
részletét „Rózsa Sándor a pony-
vavilágban” címmel még a
könyv megjelenése előtt, 1965.
szeptember 14-től 21-ig folytatá-
sokban közölte a *Délmagyaror-
szág*.)

Ezek a legfontosabb művek,
amelyekhez folyamodhat, aki
tisztába akar jönni Rózsa Sándor
történelmi szerepével, és a ma-
gyar nép hagyományában kifor-
málódott, romantikus alakjával.
S aki ezeket áttanulmányozta,
Móricz regényének olvasván —
s talán, még ezt előre nem tud-
juk, a tévé-film láttán — meg
fogja érteni az író vallomását:
„Nem életrajzot írok, hanem
mesét. Nem egy rablót akarok
glorifikálni, hanem egy mese-
hőst. Nem a magánvagyon elleni
bűntetteket, de a népdalok ga-
vallérját mutatom be. Rózsa
Sándor valóságos szimbólum.
Társadalmi életünk szimbólum-
ma...”

KÖNYVES LÁSZLÓ

NÉGY- SZEMKÖZT SZEGEDDEL

Messziről jött emberek is
azt mondják, hogy szép vá-
ros Szeged. Miért szép?
Mert hangulata van, „leve-
gője”, „íze” van. Van,
aki jellegzetes szegediségét
tágas, teres totáljaiban lát-
ja. Fáiban, ligeteiben, szá-
zadeleji épületegyütteseiben.
Mások sarkában, zugaiban,
néha egyetlen ablakban,
vízparti magas ház játékos
szobrában vagy alsóvárosi
földszintes sugaras deszka-
fala alá húzó díszítő szá-
marában, az új Tarján tor-
nyának karikás-bordás víz-
tartójában, a múzeum oszlo-
pában és a napsugár játé-
kában fedezi föl a város lel-
két. Szeged foitái legfőbb-
szór a kis részletek kutatói.
Itthon vannak, saját váro-
sukat fényképezik. Talán
közelebről, sokkal inkább
belülről tudják nézni, mint
a hozzánk látogató idege-
nek. De nemcsak nézni, ben-
ne gyönyörködni — szeretni
is tudják. Sorozatunk föl-
vételeit HORVÁTH DEZSÓ
készítette.

